

Касярум Ярослав

адміністратор системи захисту

Черкаського інституту банківської справи

Академії банківської справи

Національного банку України,

пошукувач кафедри педагогіки вищої

школи та освітнього менеджменту

Черкаського національного університету

імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ ДО РОБОТИ В КОРПОРАТИВНИХ СИСТЕМАХ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ

У статті розглянуто специфіку формування у вищому навчальному закладі готовності майбутніх фахівців економічного профілю до професійної діяльності в умовах корпоративних систем захисту інформації. Представлено модель готовності фахівця економічного профілю, в якій виділено ціннісно-мотиваційний, когнітивний, інформаційний, рефлексивний компоненти.

Ключові слова: *майбутній економіст, корпоративна система захисту інформації, готовність до компетентної роботи в корпоративних системах захисту інформації.*

В статье рассмотрена специфика формирования в высшем учебном заведении готовности будущих специалистов экономического профиля к профессиональной деятельности в условиях корпоративных систем защиты информации. Представлена модель готовности специалиста экономического профиля, в которой выделен ценностно-мотивационный, когнитивный, информационный, рефлексивный компоненты.

Ключевые слова: *будущий экономист, корпоративная система защиты информации, готовность к компетентной работе в корпоративных системах*

защиты информации.

The specific of forming in higher educational establishment of readiness of future specialists of economic type to professional activity in the conditions of the corporate systems of defense of information is considered in the article. The model of preparedness specialist economic profile in which selected value-motivational, cognitive, informational reflective components.

Key words: *future economist, corporate system of defense of information, readiness to competent work in the corporate systems of defense of information.*

Інформаційна та технологічна глобальна революція спричинила зміну ставлення суспільства до інформації та комунікаційних процесів. Поряд з такими ресурсами організацій, як матеріальні засоби, інформація, фінанси, персонал, інформація перетворилася в один з найвагоміших ресурсів, який потребує захисту. Відомий науковець Е. Тоффлер стверджує: «Економіка планети з кожним роком поступово перестає бути економікою речей і стає економікою послуг і знань» [1]. У корпоративних системах проблема захисту та збереження інформації, яка складає вагомий ресурс організації, є надзвичайно важливою проблемою для організації в цілому і для кожного фахівця, який в ній працює. Серед основних суперечностей сучасної професійної підготовки майбутніх фахівців економічних спеціальностей слід відмітити їх недостатню пристосованість до реальних умов виконання професійних обов'язків у корпоративних системах, що займаються економічною діяльністю, неготовність зберігати та захищати конфіденційну корпоративну інформацію.

Проблема безпеки інформаційних систем, які зберігають і захищають корпоративну інформацію, є однією з актуальних проблем сьогодення. В. В. Горшков, М. І. Зубок, Л. В. Чижевська, Н. Й. Реверчук, В. І. Ярочкин серед основних чинників безпеки підприємницької та комерційної діяльності виділяють захист інформації. Захист інформації у банківській діяльності, на думку М. М. Браїловського, В. А. Гамзи, Л. М. Стрельбицької, є основою безпеки банківської системи України та банківської діяльності.

Аналіз наукового доробку в галузі педагогічних наук виявив, що цією проблемою займалися Г. П. Чуприна [2] (методика навчання програмних засобів захисту інформації майбутніх інженерів-педагогів на основі викладання дисципліни «Програмні засоби захисту інформації») та О. С. Щербій [3] (педагогічні умови формування морально-психологічної

готовності курсантів спеціалізованих ВНЗ до професійної діяльності в службі захисту інформації).

Будь-який фахівець економічного напрямку підготовки, здійснюючи свої професійні обов'язки, вимушений працювати в корпоративній системі захисту інформації і виконувати посадові інструкції щодо збереження корпоративної інформації. Між тим, практика свідчить про те, що фахівець: може несвідомо ставитися до корпоративної інформації, розголошувати її зміст; може виявляти безвідповідальність, втрачаючи оперативну інформацію або незабезпечуючи її збереження, втрачаючи ключі та коди доступу; навіть здатний виявляти слабкість щодо примарних перспектив збагачення шляхом присвоєння чужих грошей. Дослідження Datapro Information Services Group виявило, що більшість порушень (81,7 %) здійснюються службовцями організації, які мають доступ до її системи.

Отже, ефективність роботи інформаційної системи захисту корпоративної інформації залежить від її творців-розробників, від фахівців з інформаційної безпеки, які її обслуговують, і водночас від фахівців-економістів, які працюють, використовуючи ресурси цієї системи. Між тим науковцями взагалі не порушувалася проблема формування у ВНЗ готовності майбутніх економістів до роботи в корпоративних системах захисту.

Мета статті – розкрити специфіку формування готовності майбутнього економіста до компетентної роботи в умовах корпоративних систем захисту інформації, зважаючи на різноманітність установ, в яких здійснюється їх професійна діяльність.

Підготовка фахівців економічного профілю є одним з тих престижних напрямів професійної освіти, який обирають майбутні студенти для опанування у вищих навчальних закладах України. Водночас не всі випускники економічних інститутів (факультетів) після завершення навчання отримують роботу, частина з них через певний час її втрачають. Одним з важливих компонентів, за якими роботодавець оцінює найманого службовця, є його готовність до роботи в корпоративних системах захисту інформації.

У сучасних умовах корпоративна інформація складає велику цінність поряд з іншими ресурсами організації: капіталом, людськими ресурсами, матеріальною базою. Корпоративна інформація визначається інтересами та завданнями фірми, установи, підприємства. Цю інформацію розподіляють за типами: технологічна, виробнича, маркетингова, управлінська, організаційна. Залежно від профілю установи провідним є певний тип інформації, яку потрібно зберігати. Наприклад, для виробництва важливою є технологічна, виробнича та маркетингова інформація, для організації з продажу товарів або

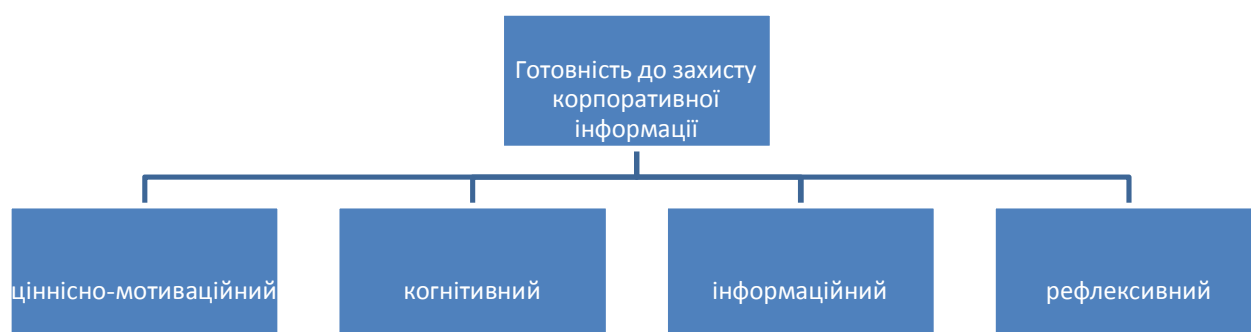
надання послуг провідною є маркетингова, організаційна та управлінська інформація.

Проблема збереження й захисту інформації в економічному середовищі має правові, економічні, технічні аспекти. Водночас практика свідчить, що вона перетворюється на проблему людських відносин, професійного обов'язку і, зокрема, моралі й гідності працівника.

Науковці, які займаються юридичним аналізом порушень правил збереження конфіденційної інформації, стверджують, що більшість випадків має не технічне, а «людське обличчя». За результатами досліджень кампанії Perimetrix у 2008 р. причиною втрати конфіденційної інформації у 76 % випадків був виток інформації, а в 67 % випадків – недбалість працівників [6].

Захист інформації від витоків полягає у формуванні й ізолюванні режимів обробки користувачем інформації різних рівнів конфіденційності. Інформація розподіляється на категорії за рівнями конфіденційності, кожен рівень конфіденційної інформації обробляється в режимі підключення відповідних виділених і закріплених за цим рівнем ресурсів.

Готовність фахівця економічного профілю до роботи в умовах корпоративної системи захисту інформації ми розглядаємо як складну інтегральну характеристику професійної діяльності, яка визначає його здатність відповідально і компетентно працювати з корпоративною інформацією як з цінністю, не розголошувати її зміст, не використовувати її в особистих цілях, зберігати в належних умовах, компетентно виконувати всі посадові інструкції щодо доступу та збереження інформації. В моделі готовності виділяємо ціннісно-мотиваційний, когнітивний, інформаційний, рефлексивний компоненти (рис. 1).

Рис. 1. Модель готовності фахівця економічного профілю до роботи в умовах корпоративної системи захисту інформації

Ціннісно-мотиваційний компонент містить розуміння ролі та цінності

інформації, розуміння фахівцем необхідності збереження її цілісності та закритості. Когнітивний компонент визначається знаннями фахівця щодо особистої відповідальності за розголошення корпоративної інформації, його здатністю виокремлювати корпоративну інформацію закритого характеру з загального кола ділової інформації. Надзвичайно важливим є інформаційний компонент, тобто здатність зберігати фахівця інформацію на відповідних носіях; своєчасно знищувати оперативну інформацію; формувати пароль доступу і відповідально користуватися ним, не наносячи шкоди системі захисту інформації; обмежувати доступ інших осіб до використовуваної інформації тощо. Рефлексивний компонент полягає в здатності фахівця аналізувати власну професійну діяльність щодо виконання вимог збереження корпоративної інформації, здатність виявляти зовнішні посягання на корпоративну інформацію.

Проведене дослідження виявило, що в процесі фахової підготовки майбутніх фахівців економічного профілю недостатньо уваги приділяється формуванню в них готовності до компетентної роботи в корпоративних системах захисту інформації. Стан готовності майбутніх фахівців економічного профілю розглянуто в відповідних публікаціях [7; 8]. Він виявився недостатнім. На жаль, студенти економічних факультетів не змогли навести приклади корпоративної інформації для конкретних установ, де в подальшому будуть працювати. З одного боку, це свідчить про недостатність їх знань щодо умов майбутньої професійної діяльності, з іншого – про декларативність фахової підготовки в зазначеному напрямі.

Незважаючи на актуальність проблеми, у системі фахової підготовки майбутніх фахівців-економістів роботі, яка спрямована на збереження і захист конфіденційної інформації, приділяється надто мало уваги. Аналіз навчальних програм виявив відсутність відповідних курсів майже на всіх напрямках підготовки фахівців-економістів, окрім майбутніх банківських службовців, які вивчають курс «Безпека банківської діяльності». Така ситуація є незрозумілою за умов постійно зростаючого витоку цінної для діяльності корпорацій комерційної інформації. На нашу думку, недостатня обізнаність фахівців з цією проблемою може бути подолана шляхом впровадження курсу «Захист інформації в економічній діяльності».

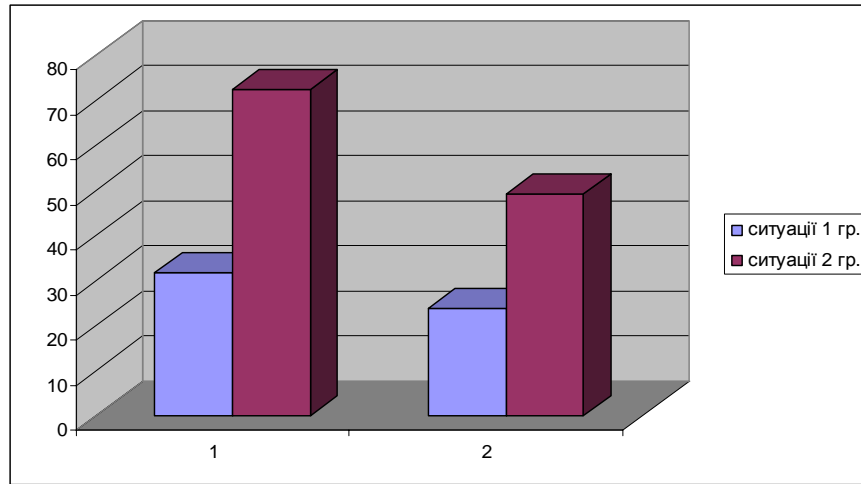
Все це актуалізувало проблему цілеспрямованої підготовки майбутніх економістів до свідомого збереження та захисту конфіденційної інформації, з якою їм доводиться стикатися під час професійної діяльності.

Зазвичай найбільший інтерес в економічному середовищі викликають наступні відомості:

– комерційного змісту: зведені звіти по фінансовій діяльності фірми (щомісячні, квартальні, річні, за декілька років); кредитні договори з банками; договори купівлі і продажу; відомості про перспективні ринки збуту, про джерела сировини і товари, про вигідних партнерів; інформація, яка надана партнерами, якщо за її розголошення передбачені штрафні санкції; дані про конкурентів, їх слабкі й сильні сторони; умови фінансової діяльності; технологічні секрети; заходи, що здійснюються конкурентами відносно своїх супротивників; дані про потенційних партнерів, перевірка їх на несумлінність; інформація про місце зберігання вантажів, час і маршрути їх перевезення; виявлення осіб, перспективних для вербування шляхом підкупу, шантажу або іншого методу; зв'язки і можливості керівництва; виявлення круга постійних відвідувачів;

– особистого характеру: джерела доходів; ставлення до суспільних явищ, керівництва; порядок особистого життя керівника і членів його сім'ї; розклад і адреси ділових і особистих зустрічей; відомості про розміри фінансового благополуччя; інформація про людські слабкості; згубні пристрасті; шкідливі звички; сексуальна орієнтація; дані про друзів, подруг; дані про місця проведення дозвілля, способи й маршрути пересування; інформація про місця зберігання цінностей; місце проживання; подружня невірність; проблеми батьків і дітей.

У ході дослідження була спеціально розроблена сукупність життєвих ситуацій, пов'язаних з можливістю розголошення комерційної або особистої інформації, яка могла б нанести шкоду організації. Їх аналіз дозволив сформулювати готовність майбутніх фахівців економічного напрямку до збереження різних видів конфіденційної інформації. Посилення професійної спрямованості навчання майбутніх економістів дало змогу досягти необхідного рівня обізнаності майбутніх економістів з обов'язками щодо збереження конфіденційної інформації (рис. 2). Так, якщо на початку експериментальної роботи лише 31,7 % студентів змогли правильно вирішити ситуації, пов'язані зі збереженням конфіденційної інформації комерційного характеру, і 23,7 % – зі збереженням конфіденційної інформації особистого характеру, то по завершенні експерименту вже 72,4 % студентів правильно вирішили ситуації першого типу і 49,3 % змогли вирішити ситуації другого типу.

Рис. 2. Результати відповідей студентів економічного напрямку підготовки щодо збереження конфіденційної інформації (початок і кінець експерименту)

Провідними напрямками експериментальної роботи було визначено контекстне та професійно зорієнтоване навчання, що дозволило на основі визначених показників та рівнів сформованості готовності фахівців економічного спрямування до роботи в корпоративних системах захисту інформації розробити систему проблемних штатних ситуацій та алгоритми дії персоналу.

Водночас у процесі дослідження виявлено, що потрібно більш детально характеризувати специфіку діяльності різних підприємств, організацій, установ та фірм, у межах яких буде відбуватися професійна діяльність майбутнього економіста. Це стосується змісту конфіденційної інформації та комерційної таємниці, систем захисту, оскільки вони надто розрізняються за своїми параметрами і завданнями, системами доступу до інформації, умовами праці.

Незважаючи на актуальність проблеми підготовки фахівця економічного профілю до професійної усвідомленої діяльності в корпоративних системах захисту інформації виявлено недостатній рівень готовності фахівців економічного профілю до роботи в корпоративних системах захисту інформації. Окреслено основні шляхи й напрями формування здатності майбутнього економіста відповідально працювати в корпоративних установах, які ми пов'язуємо передусім з впровадженням спецкурсу «Захист корпоративної інформації».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тоффлер Э. Третья волна / Элвин Тоффлер ; пер. с англ. – М. : ООО «Изд-во АСТ», 2002. – 776 с.
2. Чуприна Г. П. Методика навчання програмних засобів захисту інформації майбутніх інженерів-педагогів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання» / Г. П. Чуприна. – Х., 2010. – 20 с.
3. Щербій О. С. Педагогічні умови формування морально-психологічної готовності курсантів спеціалізованих ВНЗ до професійної діяльності : [монографія] / Щербій Олександр Степанович. – К. : Три К, 2011. – 254 с.
4. Браїловський М. М. Захист інформації у банківській діяльності [Текст] / М. М. Браїловський [та ін.]. – К. : ПВП «Задруга», 2003. – 158 с.
5. Професійна діяльність бухгалтера: аутсорсинг, ризики, захист інформації : [монографія] / Чижевські Л. В. [та ін.] ; Житомир. держ. технол. ун-т. – Житомир : ЖДТУ, 2011. – 403 с.
6. Щеглов А. Ю. Защита конфиденциальной информации и персональных данных от инсайдеров и не только [Электронный ресурс] / Щеглов А. Ю. – Режим доступа : www.npp-itb.spb.ru.
7. Касярум Я. О. Проблема готовності фахівців економічного профілю до компетентної роботи в корпоративних системах захисту інформації / Касярум Я. О. // Вісник Черкаського університету. – Вип. 209. – Част. 2. – Черкаси : Вид. відділ ЧНУ, 2011. – С. 93–98.
Касярум Я. О. Збереження конфіденційної інформації та комерційної таємниці як функція професійної діяльності майбутнього економіста / Я. О. Касярум // Вісник Черкаського університету. – Вип. 20(233). – Черкаси : Вид. відділ ЧНУ, 2012. – С. 105–108.